

КРАЉЕВО
2003

НОВАЦ СРБИЈЕ, ЦРНЕ ГОРЕ
И ЈУГОСЛАВИЈЕ
1868 - 1941

НУМИЗМАТИЧКО ОДЕЉЕЊЕ
НАРОДНОГ МУЗЕЈА У КРАЉЕВУ

Аутор изложбе и каталога
СЛАЂАНА СПАСИЋ

Издавач
НАРОДНИ МУЗЕЈ КРАЉЕВО

За издавача
ДРАГАН ДРАШКОВИЋ

Лектор
АНА АВИЋ

Графичка опрема
АТЕЉЕ РА ПЕШИЋ

Графичка припрема
ЈОВАН АНТОНИЋ - АЈОВА

Штампа
РИЖА

Тираж
300

На корицама
10 ДИНАРА, папир, 01. 11. 1920.
кай. бр. 55

20 ДИНАРА, злато, 1882. аверс
кай. бр. 12

5 ДИНАРА, сребро, 1904.
кай. бр. 28

НОВАЦ
СРБИЈЕ
ЦРНЕ ГОРЕ И
ЈУГОСЛАВИЈЕ
1868 - 1941

НОВАЦ
СРБИЈЕ, ЦРНЕ ГОРЕ
И ЈУГОСЛАВИЈЕ
1868 - 1941

ДИНАР, сребро,
Краљ Стефан Урош II Милутин
(1282-1321)

10 ДИНАРА, папир, 02.02.1893.
каџ. бр. 20

Нумизматичка збирка Народног музеја у Краљеву формирана је одмах по оснивању музеја 1950. године. У почетку Збирком је руководио проф. Милорад С. Јовић, у периоду од 1950. до 1961. године. Почевши од 1974. године збирком привремено руководи кустос Археолошког одељења. Почетком 2001. Збирку преузима кустос нумизматичар. У току 2000/01. године извршена је ревизија Збирке у којој се налази 2886 примерака папирног и металног новца и 1500 примерака студијског материјала. Папирни и метални новац набављен је путем поклона, откупа, рекогносцирањем и ископавањем.

*

Први српски новац кован је у време краља Радослава (1228-1234). Настао је по узору на византијски новац скифат (бронзани чанкасти новац). Касније, у доба краља Уроша I (1243-1276), кује се новац по угледу на млетачки сребрни новац типа матапана. Ковање овог типа сребрног динара настаје се и у доба владавине краљева Драгутина (1276-1316), Милутина (1282-1321), Стефана Дечанског (1321-1331) и Душана (1331-1355). Представа је следећа : на аверсу представљен је краљ, гологлав или са круном, стоји спреда и прима заставу или крст од светитеља односно св. Стефана, заштитника српског престола. На реверсу је представа Христа на престолу. Српски владари ковали су и новац са оригиналним

представама, ћириличним натписима и сл. У периоду владавине краља и цара Душана српско средњовековно новчарство достиже врхунац.

У средњовековној Србији право ковања новца владари су задржали за себе, мада је оно некада давано и појединим лицима, уз контролу квалитета ковања. Али, српска властела (касније патријаршија и градови) често је вршила узурпацију овог права. Новац је кован у ковницама у оквиру рударских центара: Брсково, Рудник, Ново Брдо, Сребреница ...Падом српске државе под турску власт, 1459. године, престаје ковање српског новца.

НОВАЦ КНЕЗА МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА III (1839-1842 / 1860-1868)

Србија под турском влашћу добила је статус кнежевине са унутрашњом аутономијом Хатишерифом из 1830. године, допуњеним 1833. године. Хатишерифима није било предвиђено право Кнежевине Србије на сопствени новац, али није било ни забрањено. У употреби је било више врста страног бакарног, сребрног и златног новца (папски, турски, аустријски, руски ...). Однос страних валута усклађиван је увођењем две врсте званичних новчаних тарифа, односно курсних листа, пореске и чаршијске, а постојала је и једна незванична, народна тарифа. Након Првог српског устанка однос страних валута утврђиван је помоћу државних акти односно новчаних тарифа (курсних листа). У почетку доношене су два пута годишње, на Ђурђевдан и Митровдан, а касније и чешће, по потреби. Било је неопходно да Кнежевина Србија почне са ковањем сопственог бакарног новца. Кнез Михаило Обреновић III почетком 1868. године шаље министра финансија Косту Цукића у Беч са задатком да формира услове за ковање српског новца. Након његовог повратка и подношења извештаја донето је решење, 14. марта 1868. године, којим се одобрава почетак ковања. Наредног дана кнез одобрава ово решење. Новац је искован у Царској и краљевској главној ковници у Бечу (WIENER HAUPTMÜNZAMT). Гравери су били Anton Scharf (за 1 и 10 пара) и Friderich Leisek (за 5 пара). Новац је кован од легуре коју чине: 95% бакар, 4% калај и 1% цинк.

На аверсу сва три апоена налази се лик кнеза Михаила у левом профилу, окружен натписом „ОБРЕНОВИЋ III. КЊАЗ СРПСКИ”. У току израде матрица поткрала се гре-

1 ПАРА, бакар, 1868.
кай. бр. 1

10 ПАРА, бакар, 1868
кат. бр. 3

шка на једној за апоен од 1 пара где уместо слова „Б” стоји слово „Ђ” у речи „СРПСКИ”. Испод лика кнеза Михаила налази се сигнатура гравера, и то: „А.С.”, „А. SCHARF” за апоен од 1 и 10 пара и „LEISSEK” за апоен од 5 пара. Све заједно у „бисерном” кругу.

На реверсу, у средини, налази се ознака вредности (1, 5 или 10), испод је ознака новчане јединице „ПАРА” и ознака године ковања „1868” - све заједно у отвореном венцу од лаворовог (лево) и храстовог (десно) лишћа, са кнежевском круном на врху. На почетку ковања реверс је у односу на аверс постављен под 180° (код апоена од 5 и 10 пара), али је касније постављен под 0°. Обод је код све три апоена гładак.

У међувремену убијен је кнез Михајло Обреновић, 29. маја 1868. Бечка ковница је успорила сва ковања. На престо долази малолетни кнез Милан Обреновић и додељено му намесништво. Главна бечка ковница наставља са даљим ковањем сва три апоена. Укупно је исковано 73.464.500 пара, односно 3.999.500 комада од 1 пара (тежина 1 г, пречник 15 мм), 4.031.076 ком. од 5 пара (5 г, 25 мм) и 4.930.962 комада од 10 пара (10 г, 30 мм), (И. Вучићевић, С. Новаковић, 1985, 93). Ова серија повучена је из оптицаја 1898. године.

НОВАЦ КНЕЗА МИЛАНА ОБРЕНОВИЋА IV (1868-1882)

У периоду када кнез Милан Обреновић IV почиње самостално да влада, јавља се идеја о ковању првог српског сребрног новца од 50 пара, 1 и 2 динара. Кнежевина Србија усваја нови новчани систем који се заснива на начелима и одредбама Париске новчане конвенције из 1865. године, којом је створена тзв. Латинска новчана унија, иако Србија формално не приступа Конвенцији. За јединицу новчаног система Србије уводи се ДИНАР.

Новац је кован у Бечу, односно БЕЧКОЈ ГЛАВНОЈ КОВНИЦИ (WIENER HAUPTMÜNZAMT) 1875. године од сребра финоће 835/1000. Гравери су били: А. Scharf (за 50 пара и 2 динара) и F. Leisek (за 1 динар).

На аверсу сва три апоена налази се лик кнеза Милана у левом профилу, окружен ћириличним натписом „МИЛАН М. ОБРЕНОВИЋ IV. КЊАЗ СРПСКИ”. Испод лика је сигнатура гравера: „А. S.”, односно „F. Leisek”, односно „А. Scharf”. Све заједно у „бисерном кругу”.

У средини реверса је цифарска ознака вредности (50, 1 или 2), а испод цифре је назив новчане јединице „ПАРА”, „ДИНАР” или „ДИНАРА” и година ковања „1875”, све заједно у отвореном венцу од лорововог (лево) и храстовог (десно) лишћа. Гранчице су при дну спојене траком, а на врху је кнежевска круна. Све заједно у „бисерном” кругу. Обод је код сва три апоена гладак.

Отковано је 2.000.000 комада од 50 пара (тежина 2,5 г, пречник 18 мм), 3.000.000 комада од 1 динара (5 г, 23 мм) и 1.000.000 комада од 2 динара (10 Г, 27 мм); укупне номиналне вредности: 6.000.000 динара (И. Вучићевић, С. Новковић, 1985, 93). Ова серија представља наш најлепши и најређи ковани новац. Повучена је из оптицаја 1904. године.

(Кнежевина Србија припремајући се за рат са Турском доноси 19. јануара 1876. године законодавну одлуку о издавању првог српског папирног новца али без подлоге у племенитим металима. Пробни отисци новчаница од 1, 5, 10, 50 и 100 динара штампани су у Државној штампарији у Београду. Укупно је штампано 1500 комада. Пошто никада нису биле у оптицају не могу се назвати новцем.)

Кнежевина Србија стекла је независност 1878, године после вишевековне потчињености Турској. Крајем исте године предвиђено је ковање следећих апоена: у злату 10 и 20 динара (6,45161 г., 21 мм); у сребру (835/1000) од 50 пара (2,5 г., 18 мм), 1 динар (5 г, 23 мм) и 2 динара (10 г, 27 мм); у сребру (900/1000) 5 динара (25 г, 37 мм) и у баку 5 пара (5 г, 25 мм), 10 пара (10 г, 30 мм). (Сви апоени су исковани 1879. године, осим златника од 10 динара који је кован 1882. године.)

Гравер свих номинала био је ERNEST PAULIN TASSET. Новац је кован у три ковнице, различитих држава. Примерци од 5 пара (6.000.000 комада) и 10 пара (9.000.000 комада) ковани су у Бирмингему али без ознаке ковнице - „Н”.

Сребрни новац кован је у Царској ковници новца у Бечу, и то: 50 пара (600.000 комада), 1 динар (800.000 комада), 2 динара (750.000 комада) и 5 динара (200.000 комада). Први српски златник од 20 динара (50.000 комада) кован је у Паризу и носи све ознаке париске ковнице новца. На наличју, при дну, изгравирани су три ознаке: у средини слово „А”, као ознака ковнице; лево је сидро као ознака главног гравера (AUGUSTE BARRE), а десно пчела, знак директора ковнице (ALFRED RENOUARD BARON DE BUSSIÈRE).

На аверсу је лик кнеза Милана у профилу (код бакарног и сребрног новца у левом профилу, а код златног у десном). Испод лика је презиме гравера: TASSET. Окружен ћи-

1 ДИНАР, сребро, 1875.
кай. бр. 5

20 ДИНАР, злато, 1882.
каш. бр. 12

риличним натписом „МИЛАН М. ОБРЕНОВИЋ IV КЊАЗ СРПСКИ”. Све заједно у „бисерном” кругу.

На реверсу, у средини поља је бројчана ознака вредности (5, 10, 50, 1, 2 5, 10, 20), а испод цифре је назив новчане јединице „ПАРА”, „ДИНАР” или „ДИНАРА” и година „1879”. Све ово је окружено отвореним венцем од ловоровог (лево) и храстовог (десно) лишћа. Гранчице су при дну спојене траком, а на врху венца је кнежевска круна. Све заједно у „бисерном” кругу. Планирано је да аверс и реверс буду постављени под углом од 0°. Тако се и поступило код сребрног и златног новца, док је код бакарног наличје према лицу под 180°. Обод је код бакарног новца гладак, а код сребрног од 50 пара, 1 и 2 динара нарецкан. На глатком ободу сребрног новца од 5 динара и златног од 20 динара налази се ћирилични натпис „БОГ ЧУВА СРБИЈУ” или на неким примерцима „БОГ СРБИЈУ ЧУВА”.

НОВАЦ КРАЉА МИЛАНА I ОБРЕНОВИЋА (1882-1889)

Проглашењем кнеза Милана за краља 1882. године настављено је са ковањем златника од 10 динара (3,2258 г, 19 мм) и 20 динара. Гравер је био А. SCHARFF. Ковани су у Царској и краљевској главној ковници у Бечу. Отковано је по 300.000 комада, с ознаком ковнице „V”. Рађени су од злата финоће 900/1000.

На аверсу оба златника налази се лик краља Милана у десном профилу, а наоколо ћирилични натпис „МИЛАН I КРАЉ СРБИЈЕ”. Испод лика је име гравера А. SCHARFF - латиницом. Све заједно у „бисерном” кругу.

На реверсу, у средини је бројчана ознака вредности новца (10 или 20), назив новчане јединице „ДИНАРА” и година „1882”. Све ово окружено је венцем од лево ловоровог, а десно храстовог лишћа. Гранчице су доле везане траком, а на врху је краљевска круна. Испод траке је ознака ковнице. Све заједно у „бисерном” кругу. Реверс је у односу на лице постављен под 0°.

Код златника од 10 динара обод је нарецкан, а код златника од 20 динара гладак са испупченим ћириличним натписом „БОГ ЧУВА СРБИЈУ”. Ова серија пуштена је у промет током 1882. године, а повучена 28. јуна 1931. године.

Краљ Милан је 1. јануара 1883. године потврдио *Закон*

о ковању ситног новца од никела (П. К. Броз 1963, 30-31). Серија новца од никла (бакар 75%, никл 25%) искована је у Царској ковници у Бечу, и то: 4.000.000 комада од 5 пара (тежина 3 грама, пречник 17 мм); 5.000.000 комада од 10 пара (4 грама, 20 мм); 2.500.000 комада од 20 пара (6 г., 22 мм), (И. Вучићевић, С. Новаковић 1985, 94-95). Гравер матрица за ову серију новца за сада није познат.

На аверсу, у средини је грб Србије, у „бисерном” кругу. На реверсу је бројчана ознака вредности новца (5, 10 или 20), испод је ћирилични назив новчане јединице „ПАРА” и година ковања „1883”. Изнад цифре је кружни ћирилични натпис „КРАЉЕВИНА СРБИЈА”. Све заједно у „бисерном” кругу. У односу на аверс, реверс је постављен под углом од 180°. Обод је код сва три апоена гладак. Новац ове серије пуштан је у оптицај постепено од 6.јула до 25.октобра 1883. Из оптицаја је повучен у периоду од 30. новембра 1931. до 30. новембра 1932. (Ј. Хаџи-Пешић 1995, 89-90).

Ова серија новца поново је искована 1884. године, истог изгледа, тежине и састава легуре. Искована је у ковници „Ralph Heaton and Sons” у Бирмингему, у Великој Британији. Изглед овог новца и текст на њему исти су као код серије из 1883. године, али две су разлике, и то: години ковања (1884), а између бројчане ознаке вредности и речи „ПАРА” је ознака ковнице, слово „Н” (Heaton). Исковано је 3.000.000 примерака од 5 пара; 6.500.000 комада од 10 пара и 6.000.000 примерака од 20 пара (И. Вучићевић, С. Новаковић 1985, 95). Новац је пуштан у промет од 20. фебруара до 1. априла 1885. године, а повучен истовремено када и прва емисија ове серије из 1883.

Привилегована народна банка Краљевине Србије штампала је прву српску новчаницу од 100 динара разменљиву за злато и емитовала 2. јула 1884. Белгијска Народна банка дала је клише своје резервне новчанице. Непознати српски уметник израдио је нацрт по коме су вршене исправке на клишеу и новчаници дата српска обележја. За израду новчанице искоришћена је хартија која је преостала након штампања новчанице из 1876. године. Новчаница је штампана у Брислу (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 93). Величина новчанице је 185x108 мм. Хартија је беле боје, са водотиском ознаке вредности у виду ћириличног текста („СТО ДИНАРА”). Основна боја цртежа је тамномалинастозелена. На лицу је, у првом плану, цртеж који на горњем делу површине садржи украсни низ од четири кружна орнаментa који уоквирују цифру 100. Између прве и друге и између треће и четврте цифре је грб

5 ПАРА, никл, 1883.
кат. бр. 13

10 ПАРА, никл, 1884.
кай. бр. 17

Краљевине Србије, а између друге и треће цифре је клаузула о фалсификату у овалном оквиру. Лева фигура у седећем ставу држи на крилу таблу, на којој пише „Цвети 1815 год.“ (дан почетка II српског устанка). Десна фигура, такође у седећем ставу, ослања се на таблу са цртежом теразија и текстом „Закон од 6. јан. 1883“ (Закон о Народној банци). У другом плану налазе се три круга. У првом кругу је приказ мушкарца који стоји и жене која седи, обучених у античко рухо, и полукружни текст „РАД СТВАРА БОГАТСТВО“. У средњем кругу је цртеж женске главе, уоквирен текстом „ПРИВИЛЕГОВАНА НАРОДНА БАНКА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ“. У трећем кругу је такође цртеж жене која седи и мушкарца који стоји, обучених у тоге, и полукружни текст „КАПИТАЛ И РАД“. У првом плану је главни текст који гласи: ПРИВИЛЕГОВАНА НАРОДНА БАНКА / КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ / плаћа доносиоцу / СТО ДИНАРА / у злату./ У Београду, 2 јула 1884. /Члан управе - Гувернер / Ј. Крсмановић - А.Н. Спасић (потпис). Код друге емисије ове банкноте датум је „1 Септембар 1884“, а потписи су А.Н. Спасића и Ђ. Вајферт или А.Н. Спасића и Ј. Крсмановића. Ознака серије и емисије налази се у горњем десном и доњем левом делу лица, а редни број у горњем левом и доњем десном делу. Имена гравера „СНАЗАЛ“ и „ДУЈАРДИН“ (латиница) налазе се испод цртежа, у средини.

На наличју, цртеж у горњем делу представља врсту архитектонског гредног склопа на четири стуба. У том склопу, између првог и другог стуба је текст „ТРГОВИНА“. У средини је српски грб. Између трећег и четвртог стуба је реч „РАДИНОСТ“. Главни цртеж представља групу од десет жена. Средишња фигура (персонификација Србије) седи, у десној руци држи гранчицу, а левом се ослања на штит са српским грбом. Око њене главе је у полукругу текст „БОГ ЧУВА СРБИЈУ“. Текстови у цртежу исписани су ћирилицом. Од осталих фигура, четири стоје, а пет седе. Главни текст на наличју банкноте је на француском језику (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 97-98). Са леве стране средишње фигуре пише: BANQUE NATIONALE / PRIVILÉGIÉE / DU / ROYAUME / DE / SERBIE, а са десне стране: CENT FRANCS / PAYABLE / Á / PRESENTATION / ET / EN OR. У оптицај је пуштено 50.000 комада ове новчанице, 2. јула 1884. године. Новчаница је слабо прихваћена. Из оптицаја је повучена 5. фебруара 1921. године (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 99-103).

Народна банка донела је одлуку о штампању нове новчанице од 50 динара у злату (157x95 мм). Новчаница је штам-

пана у Бриселу (Белгија) 1885. године. Гравер је био А. Doms. Новчаница је штампана на хартији која је преостала након неуспеле емисије новчаница из 1876. године. Хартија је беле боје са водотиском „ПЕДЕСЕТ ДИНАРА” (ћирилицом). Основна боја цртежа је тамн маслинастозелена. На лицу ове новчанице, унутрашњи цртежи и текстови уоквирени су архитектонским гредним склопом који почива на четири стуба. У средини је државни грб који држе два амора, између две бројчане ознаке вредности „50”. На левој страни новчанице је фигура жене у народном руху која стоји и десном руком држи венац, а лева јој је изнад глава два детета која седе. На десној страни је фигура жене - ратника, која у десној руци држи мач, а у левој штит, на коме је државни грб. У првом плану у средини је ћирилични текст: ПРИВИЛЕГОВАНА НАРОДНА БАНКА / КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ / плаћа доносиоцу / ПЕДЕСЕТ ДИНАРА / у злату / Београд, 1. Фебруара 1885. год. / Члан Управе - Вицегувернер / Ј. Крсмановић - Ђ. Вајферт. Уоквирен текст клаузуле о фалсификовању налази се на дну цртежа. Контролни број је отиснут изнад главног текста, ознака и број серије с леве стране на дну, а редни број новчанице у серији с десне стране.

На наличју новчанице је грб Србије (горе лево и десно), у округлим оквирима. У средини је двоглави орао који канцама држи таблу са текстом. Сцене из пољопривреде дате су лево и десно у правоугаоним оквирима, а испод су уоквирене бројчане ознаке вредности „50”. Текст је на француском језику: BANQUE NATIONALE PRIVIÉLGIÉE / du Royaume de Serbie / CINQUANTE FRANCS / payables en or et presentation. Новчаница је пуштена у промет 18. фебруара 1885. године (20.000 комада у номиналној вредности од милион динара). Банкнота је слабо прихваћена. Била је лошег квалитета и могла се лако фалсификовати. Повучена је из оптицаја 11. децембра 1920. Штампана је још једна серија ове новчанице, 1886. године, али је одмах повучена због лоше израде (Ј. Хаџи-Пешић 1995, 120-122).

Пошто су били неопходни ситнији номинали, Народна банка доноси одлуку о штампању новчанице од 10 динара у сребру (131x96 мм). Није било довољно времена да се обезбеде сви потребни услови за штампу. Зато је у Државној штампарији у Београду штампана привремена банкнота са цртежима као на намераваној новчаници од 10 динара из 1876. и на хартији намењеној за штампу државних новчаница из 1876. године. Штампана је на белој хартији, са водотиском ознаке вредности („ДЕСЕТ ДИНАРА”, ћирилицом). Хартија је им-

20 ПАРА, никл, 1884.
кат. бр. 18

1 ДИНАР, сребро, 1897.
кай. бр. 21

прегнирана. Боја цртежа је „берлинско” плава. Цртеж за новчаницу израдио је сликар Ђорђе Крстић (1851-1907). Гравер је био L. Dumont из Париза.

На лицу ове новчанице у средини горњег дела је цртеж попрсја краља Милана Обреновића; у средини доњег дела је грб Краљевине Србије; са леве стране је цртеж жене у народној ношњи, са снопом жита и српом; са десне стране је цртеж српског војника са пушком. Испод женске фигуре је овални оквир, у коме је текст „Закон од 23. Септембра 1885” (односно Закон о измени и допуни Закона о Народној банци од 6. јануара 1883. године), а испод цртежа војника је такође овални оквир у коме је текст клаузуле о фалсификату. Испод грба је уоквирена цифра „10”. Главни текст се налази на средини лица и гласи: ПРИВИЛЕГОВАНА НАРОДНА БАНКА / КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ / плаћа доносиоцу / ДЕСЕТ ДИНАРА / у сребру / Београд, 1 Новембар 1885 / Члан Управе - Гувернер. Као гувернер потписан је Филип Христић, а што се тиче потписа члана Управе, у литератури се наводе различити подаци. Ознака серије (двоцифрен број - код прве серије, а код даљих серија - велико слово ћирилице и двоцифрени број) и редни број новчанице у серији (арапским цифрама) дати су унакрсно. Седмоцифрени контролни налази се изнад главног текста.

На наличју новчанице, на средини горњег дела је попрсје кнеза Милоша Обреновића. На средини доњег дела цртежа је попрсје кнегиње Љубице. На левој страни је попрсје Михаила Обреновића, а са десне стране је попрсје Милана Обреновића. Сви цртежи су уоквирени и међусобно повезани украсним мотивима. Бројчана ознака вредности „10” налази се у доњем делу у левом и десном углу. Текст је на француском језику и гласи: BANQUE NATIONALE PRIVILEGIÉE / du / ROYAUME DE SERBIE / DIX FRANCS / payables en argent á presentation.

Новчаница је пуштена у оптицај 17. новембра 1885. (800.000 комада у укупној номиналној вредности од 8.000.000 динара). Повучена је из оптицаја 29. јуна 1899. године (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 127-129).

Привилегована Народна банка Краљевине Србије приступила је 1887. године изради друге серије новчанице од 10 динара у сребру (стално издање). По први пут новчаница је штампана у Француској, односно Француској централној банци - Banque de France. Аутори су Французи Daniel Dupuis, Georges Duval и E. Mouchon. Штампана је на хартији са водотиском (женска античка глава), плавом бојом на жућкастој основи

(14x9,5 cm). На лицу новчанице лево је персонификација Србије (ратница са штитом на коме је државни грб). Лево су симболи трговине, индустрије, пољопривреде, риболова, у позадини манастир Студеница. У средини је текст. На реверсу, у средини - текст на француском. Десно и лево - државни грб и бројчане ознаке вредности новчанице.

У оптицај је пуштена 21. септембра 1887. (10.875.000 комада у номиналној вредности од 108.750.000 динара), а повлачење из оптицаја почело је 1892. године, када је почела израда трећег издања ове новчанице па до 3. септембра 1921. године. (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 139-140).

Привилегована народна банка Краљевине Србије штампала је треће издање новчанице од 10 динара у сребру која на себи носи датум 2. јануар 1893., али пуштена је у промет 1908. Она је представљала резерву у случају продора веће количине фалсификованих банкнота на тржиште. Штампана је у Паризу. Аутори су исти. Новчаница је пуштена у промет 19. јула 1928. (23.941.000 комада), а повучена је 31. марта 1934. године (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 147-148).

НОВАЦ КРАЉА АЛЕКСАНДРА I ОБРЕНОВИЋА (1889-1903)

Новца од 1 и 2 динара са ликом Александра Обреновића искован је 1897. године. Поред овог ковања постоје и предлошци истих номинала из 1890. и 1892. године, али пошто никада нису били у оптицају не могу се сматрати новцем у правом смислу речи (И. Вучићевић, С. Новаковић 1985., 95).

Новац је искован у Царској ковници новца у Бечу. Гравер је био А. Scharff. На аверсу је лик краља Александра I у левом профилу, окружен ћириличним натписом „АЛЕКСАНДАР I. КРАЉ СРБИЈЕ”. Испод лика је име гравера А. SCHARFF-латиницом. Све заједно у „бисерном” кругу. На реверсу, у средини је бројчана ознака вредности (1 или 2), испод је назив новчане јединице („ДИНАР” или „ДИНАРА” - ћирилицом) и година ковања (1897), све окружено отвореним венцем од ловоровог (лево) и храстовог (десно) лишћа. Границе су при дну спојене траком, а на врху венца је краљевска круна. Све заједно у „бисерном” кругу. Обод оба комада овог новца је нарецкан. Реверс је у односу на аверс постављен под 180°, мада је законом предвиђено под 0°.

Исковано је 1897. године 3.257.000 комада, а 1898. годи-

2 ДИНАРА, сребро, 1897.
кат. бр. 22

2 ПЕРПЕРА, сребро, 1910.
каш. бр. 79

не 743.536 комада - укупно 4.000.536 комада од 1 динара (тежина 5 грама, пречник 23 мм). Затим 1897. године исковано је 500.000 комада и 1898. године 500.000 комада - укупно 1.000.000 комада од 2 динара (10 г, 27 мм); укупне номиналне вредности од 5.000.536 динара. (И. Вучићевић, С. Новаковић, 1985, 95). Новац је пуштен у промет 15.октобра 1897. године (у оптицају до 1931. године).

НОВАЦ НИКОЛЕ ПЕТРОВИЋА (КНЕЗ 1860-1910/ КРАЉ 1910-1918)

У Црној Гори од 1909. године новчана јединица је перпер. Новац је рађен по угледу на аустријски. Прва серија металног новца кована је у Паризу, а касније у Бечу. Гравер је био S. SCHWARTZ. Први папирни новац штампан је 1912. године. Црна Гора није припадала ни једној новчаној конвенцији.

НОВАЦ КРАЉА ПЕТРА I КАРАЂОРЂЕВИЋА (1903-1918 / 1918-1921)

Ступање краља Петра I Карађорђевића на престо Краљевине Србије обележено је ковањем нове серије новца: од 5 пара (75% Cu, 25% Ni, тежина 3 грама, пречник 17 мм), 2 паре (бронза, тежина 2 грама, пречник 20 мм), 50 пара (сребро, тежина 2,5 грама, пречник 18 мм), 1 динар (сребро, тежина 5 грама, пречник 23 мм), 2 динара (сребро, тежина 10 грама, пречник 27 мм) и 5 динара (сребро, тежина 25 грама, пречник 37 мм).

Непознат је гравер кованог новца од 5 пара и од 2 паре. На аверсу, у среди је грб Краљевине Србије, у „бисерном” кругу. На реверсу, у средини је бројчана ознака вредности новца (2 или 5), изнад је полукружни ћирилични текст „КРАЉЕВИНА СРБИЈА 1904”. Испод цифарске ознаке налази се назив новчане јединице („ПАРА” или „ПАРЕ” - ћирилицом). Све заједно у „бисерном” кругу. Обод је гладак. Реверс је у односу на аверс постављен под 0°.

Гравер сребрног новца био је STERNAN SCHWARTZ. На аверсу кованог новца од 50 пара, 1 и 2 динара налази се лик Петра I Карађорђевића у десном профилу, а наоколо ћирилични натпис „ПЕТАР I КРАЉ СРБИЈЕ”. Испод је име гравера: SCHWARTZ - латиницом. Све заједно у „бисер-

ном” кругу.

На реверсу, у средини, налази се бројчана ознака вредности новца (50, 1 или 2); испод је назив новчане јединице („ПАРА”, „ДИНАР” или „ДИНАРА” - ћирилицом) и година ковања (1904). Налазе се у отвореном венцу од ловоровог (лево) и храстовог (десно) лишћа; гранчице су при дну спојене траком, а на врху је краљевска круна. Све заједно у „бисерном” кругу. Обод је код сва три апоена нарецкан. Реверс је у односу на аверс постављен под 0°.

Сребрни новац од 5 динара, кован је у част стогодишњице I српског устанка под Карађорђем. На аверсу, у средини су два лика у десном профилу, Петар I Карађорђевић (предњи лик) и Карађорђе (иза), окружени ћириличним натписом „ПЕТАР I. (лево) КАРА - ЂОРЂЕ (десно)”. Испод лика Петра I је име гравера: SCHWARTZ - латиницом. Све заједно у „бисерном” кругу.

На реверсу, у средини је грб Краљевине Србије „са порфиром” (на набраној подлози, са круном на врху). Испод грба је бројчана ознака вредности (5) и назив новчане јединице („ДИНАРА” - ћирилицом), лево и десно по једна петокрака звездица. С леве стране круне је година „1804” (Први српски устанак), а са десне - „1904” (стогодишњица устанка и година ковања). Све заједно у „бисерном” кругу. Обод је гладак са испупченим натписом „БОГ ЧУВА СРБИЈУ” или на неким примерцима „БОГ СРБИЈУ ЧУВА” - ћирилицом. Натпис се чита са налицја, а речи су раздвојене петокраким звездицама. Реверс је у односу на аверс под 0°.

Новац је кован у две ковнице: у Мађарској краљевској ковници, у Кремницу, исковано је 12.500.006 бронзаних комада од 2 паре; 1.400.031 комада од 50 пара, 993.642 комада од 1 динара и 387.180 комада од 2 динара. У Главној царској ковници у Бечу исковано је 800.006 комада од 5 пара, 200.004 комада од 5 динара; од овог броја четири су откована у злату, тежине 44,5 грама, пречник 37 мм (И. Вучићевић, С. Новковић, 1985, 96). Ова серија новца пуштена је у оптицај током 1904. године, а повучена током 1931.

Привилегована народна банка Краљевине Србије издала је 1905. године две новчанице: новчаницу од 20 динара у злату и новчаницу од 100 динара у сребру. Банкноте су штампане због недостатка ситније новчанице у злату (у промету је била само новчаница у злату од 100 динара из 1884. године), а други разлог је мањак крупне новчанице плативе у сребру, јер је у оптицају била само новчаница од 10 динара у сребру из 1887. године. Новчаница од 20 динара

5 ПЕРПЕРА, сребро, 1912.
кат. бр. 80

5 ДИНАРА, сребро, 1904.
каш. бр. 28

платива у злату штампана је и нумерисана у Француској (Banque de France). Рађена је на основу цртежа нама непознатих српских уметника (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 177-178). Банкнота од 20 динара у злату штампана је на белој хартији, величине 157 x 95 мм. Новчаница поседује водотиск с десне стране при дну, који представља женску главу овенчану лаворовим венцем. Лице новчанице штампано је плавом бојом и загаситоцрвенском бојом. На левој страни, између два архитектонска стуба, стоји женска фигура, персонификација Србије. Фигура је огрнута краљевским плаштом; у десној руци држи штит на коме се види грб Краљевине Србије, а у левој-мач; на глави има лаворов венац. Код ногу јој седи дечак и пише књигу, коју је наслонио на десно колено. На десној страни, између два архитектонска стуба, стоји младић, персонификација генија слободе, који у десној руци држи буктињу, а десну ногу положио је змији на главу. Он се ослања на круг са водотиском, који је заогрнут плаштом, више кога су положени круна и мач.

На стубовима почива архитрав, на коме је исписан ћирилични текст „БОГ ЧУВА СРБИЈУ”. Главни текст налази се на средини лица: ПРИВИЛЕГОВАНА НАРОДНА БАНКА / КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ / плаћа доносиоцу / ДВАДЕСЕТ ДИНАРА / у злату / Београд, 1. Јануар 1905. / Члан управе - Гувернер /

Марко Стојановић - Тих. Ј. Марковић. Имена су штампана црном бојом. При дну новчанице штампано је у три реда „Закон од 23. септембра 1885. - §.145. кр. зак. фалсификовање банкнота казни се робијом”. На левој страни, између стубова, над главом персонификације Србије, стоји бр. „20”; у позадини види се слика манастира Студенице. На десној страни, између стубова, опет број „20” и слика једног дела краљевског дворца. Простор између стубова декорисан је испреплетаним кружницама, у којима се такође налази цифра „20”. Надомак углова новчанице: редни број новчанице, ознака и број серије; контролни број је у оквиру главног текста.

На наличју новчанице штампано је плавом и загаситоцрвенском бојом. У средини једне групе привредника стоји преља са предивом у руци; лево од ње - ковач са наковњем, који довршава ковање једнога мача; десно од ње - пастирче са јагњетом око врата; а доле седи млади грнчар са својим производима. Иза ове групе - свод са кровом. Лево од ове групе, при дну, налази се водотиск уоквирен осмоугаоником, а десно од групе - исти осмоугаоник у коме је српски двоглави орао са краљевском круном на глави и штитом у средини. С леве

стране групе, изнад водотиска, стоји текст на француском језику: BANQUE NATIONALE / PRIVILÉGIÉE / DU ROYAUME DE SERBIE, са десне стране, изнад грба с двоглавим орлом: VINGT FRANCS / PAYABLES EN OR / À PRÉSENTATION. Сав простор између представа испуњен је цртежима који представљају двоглавог орла, а кроз свод, иза преље, види се слика зграде Народне Банке. На лицу и наличју новчанице налази се с леве стране име цртача - Georges Duval, а с десне стране име гравера - A. Thevenin. Новчаница је штампана од 1905. до 1906. Пуштана је у оптицај постепено од 15. јануара 1907. године (1.600.000 комада, у номиналној вредности од 32.000.000 динара). Из оптицаја је повучена 31. маја 1934. године.

Привилегована народна банка 1904. доноси одлуку о штампању новчанице од 100 динара у сребру. Новчаница је штампана у Француској (Banque de France). Штампана је на квалитетној хартији (17x10 цм) са импрегнацијом, у плавој и загаситоцрвенкастој боји. На хартији је водотиск, с десне стране, при дну, који представља Меркурову главу. На лицу новчанице, плавом бојом штампани су следећи елементи цртежа: на десној страни седи жена, персонификација Србије, огрнута краљевским плаштом; у левој руци, коју је наслонила на круг са водотиском, држи мач, а десну је руку испружила и уздигла у знак заштите; на глави има лаворов венац. Ова представа на десној страни заузима скоро половину простора ове банкноте, која је уоквирена четвороугаоником. На том оквиру налази се орнаментика византијског стила; у оба горња угла стоји број „100”, а на средини горње стране исписане су речи „БОГ ЧУВА СРБИЈУ”. Лево је главни текст: ПРИВИЛЕГОВАНА НАРОДНА БАНКА / КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ / плаћа доносиоцу / СТО ДИНАРА / у сребру /

Београд, 5. Јануара 1905. / Члан управе - Гувернер / Марко Стојановић - Тих. Ј. Марковић. Имена су штампана црном бојом. При дну, с леве стране, стоји штампано „Закон од 23. септембра 1885. §145. Кр. зак. фалсификовање банкнота казни се робијом”. Сви текстови на новчаници писани су ћирилицом. Загаситоцрвенкастом бојом штампани су следећи елементи: на левој страни, испод горњег текста, види се слика Београда. Надамак сва четири угла црном бојом штампани су унакрсно ознака и број серије, редни број новчанице. Контролни број утиснут је испод слике Београда.

На наличју банкноте штампани су плавом бојом следећи елементи: у средини стоји штит, на коме је српски двоглави орао са краљевском круном на глави. Лево од штита,

2 ПАРЕ, бакар, 1904.
кай. бр. 23

5 ПАРА, бакар, 1904.
каш. бр. 24

наслоњена на њега, стоји сељанка, која у левој руци држи струкове кукуруза с родом, а у десној букет цвећа. Десно од штита, виноградар бере грожђе, а у другом плану види се манастир Студеница. Горе, с леве стране, над водотиском, који је овде на левој страни, стоји текст на француском језику: BANQUE NATIONALE DE SERBIE / PRIVILÉGIÉE / DU ROYAUME; изнад представе виноградача такође текст на француском језику: CENT FRANCS / PAYABLES EN ARGENT À PRÉSENTATION.

Све ово оперважено је архитектонском шаром византијског стила. Загаситоцрвенкастом бојом штампан је празан простор између сељанке и виноградача, односно испуњен је цртежима двоглавог орла са круном на глави. На лицу и наличју, испод цртежа, налазе се: с леве стране, име цртача - „GEORGIUS DUVAL, FECIT”, а с десне име гравера - „ERNEST FLORIAN, SC.”

Новчаница од 100 динара у сребру пуштена је у оптицај 25.априла 1907. године. Новчаница је доштампавана и касније. Повучена је 1938. године.

У Краљевини Србији указала се потреба за новим количинама ситног металног новца. Приступило се ковању следећих номинала серије из 1912. године: никлени новац од 5, 10, 20 пара; сребрни новац од 50 пара, 1 и 2 динара.

У Царској и краљевској главној ковници у Бечу искована су три апоена: 10.000.032 комада од 5 пара (тежина 3 грама, пречник 17 мм), 7.700.032 комада од 10 пара (4 г, 20 мм) и 5.654.035 комада од 20 пара (6 г, 22 мм).

На аверсу, у средини је грб Краљевине Србије, у „бисерном” кругу.

На реверсу, у средини поља - бројчана вредност (5, 10 или 20), испод је назив новчане јединице („ПАРА”-ћирилицом), околу је ћирилични натпис „КРАЉЕВИНА СРБИЈА 1912”. Све заједно у „бисерном” кругу. Реверс у односу на аверс стоји под 0°. Обод је код сва три апоена гладак.

У Царској и краљевској главној ковници у Бечу кован је и сребрни новац: 800.004 комада од 50 пара (тежина 2,5 грама, пречник 18 мм), 6.500.060 комада од 1 динара (5 г, 23 мм) и 800.016 комада од 2 динара (10 г, 27 мм). У Краљевској мађарској ковници, у Кремницу, доковано је 1.500.056 комада од 1 динара.

Код сва три апоена сребрног новца на аверсу је лик Петра I Карађорђевића у десном профилу, окружен натписом („ПЕТАР I. КРАЉ СРБИЈЕ”- ћирилицом). Испод лика је име гравера: SCHWARTZ - латиницом. Све заједно у „бисер-

ном” кругу. На реверсу, у средини поља, бројчана ознака вредности (50, 1 или 2), испод је назив новчане јединице (ПАРА, ДИНАР или ДИНАРА - ћирилицом) и година - „1912”. Све је окружено отвореним венцем од ловоровог (лево) и храстовог (десно) лишћа. Гранчице су при дну спојене траком, а на врху је краљевска круна. Све заједно у „бисерном” кругу. Реверс је у односу на аверс постављен под 0°. Ова серија новца пуштана је у оптицај циклично по приспећу током 1913. године, а повучена је из оптицаја 1931. године.

Привилегована народна банка Краљевине Србије 1904. године доноси одлуку о ковању новчанице од 50 динара у сребру са датумом 1. август 1914. (158 x 89мм). Нацрт за ову новчаницу израдила је Бета Вукановић, академски сликар. Новчаница је штампана у Француској Банци у Паризу.

На лицу новчанице основа је пепељасте боје, цртежи су изведени љубичастом, а текст црвеномрком бојом. Цртежи представљају спој архитектуре и старе српске орнаментике; лево је српски војник на стражи, а десно млада српска сељанка са снопом жита у руци. У средини је цифра „50”, лево је назив закона, а десно текст клаузуле о фалсификату. У централном делу ћирилични текст:

ПРИВИЛЕГОВАНА / НАРОДНА БАНКА / КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ / (контролни број) / плаћа доносиоцу / ПЕДЕСЕТ ДИНАРА / у сребру / Београд, 1. Август 1914. / Члан управе - Гувернер / Марко Стојановић - Ђорђе Вајферт.

У тексту новчанице наведен је погрешан број параграфа кривичног закона (45, уместо 145). Погрешно је наведен и правни основ, јер новчаница је штампана на основу Закона од 31. марта 1904. У угловима новчанице, унакрсно, утиснути су број серије новчанице и редони број.

Наличје новчанице штампано је у плавој боји. Пољећина је уоквирена српском орнаментиком. Лево је српски орао на позадини од ловорових венчића. Доле лево, десно и на средини, постављени су знаци пољопривреде, плодности, заната, трговине, индустрије и пловидбе. Горе, у левом и десном углу - крупне цифре „50”. Испод тога, десно од орла - текст на француском језику: BANQUE NATIONALE / PRIVILÉGIÉE / DU ROYAUME DE SERBIE / CINQUANTE FRANCS / PAYABLES EN ARGENT / À PRÉSENTATION.

Укупно је одштампано 1.025.000 комада. Пошто је у журби одштампана није изгледала лепо и народ је назвао „Пегавац”. Званично је застарела 31.марта 1934. године, мада је била тихо повучена из оптицаја већ 1915. године.

На самом почетку Првог светског рата, 1914. године,

50 ПАРА, сребро, 1904.
кат. бр. 25

1 ДИНАР, сребро, 1904.
каш. бр. 26

осећала се потреба за новим количинама ситног кованог новца. Новац је кован у Паризу 1915. године. Исковано је 7.901.068 комада од 50 пара (2,5 г, 18 мм), 7.529.016 комада од 1 динара (5г, 23 мм) и 2.602.580 комада од 2 динара, (10 г, 27 мм), (И. Вучићевић, С. Новаковић, 1985, 96). По другом извору исковано је 7.000.000 комада од 50 пара, 6.500.000 комада од 1 динара и 2.500.000 комада од 2 динара (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 223). И даље се осећао недостатак ситног новца. Зато је донета одлука о ковању нове серије. Одлучено је да ова емисија сребрника буде иста као и претходна по техничким особинама и изгледу, али да се уклони име гравера. Кованице носе 1915. годину као годину ковања, али ковање је завршено тек 1917. године. Исковано је 1.862.072 комада од 50 пара, 2.312.304 комада од 1 динара и 825.858 од 2 динара.

На аверсу, обе емисије ове серије новца, у средини поља налази се лик краља Петра I у десном профилу, а око њега ћирилични натпис „ПЕТАР I. КРАЉ СРБИЈЕ”. Само емисија кована 1915. године има испод лика владара име гравера: SCHWARTZ - латиницом. Међутим, оба издања имају ознаке париске ковнице: рог изобиља, као знак париске ковнице (од 1880) и бакљу, као ознаку главног гравера (HENRI RATEU, главни гравер 1896-1930), (И. Вучићевић, С. Новаковић, 1985, 96). Све заједно у „бисерном” кругу.

На реверсу, у средини поља, бројчана ознака вредности (50, 1 или 2), испод ње - назив новчане јединице (ПАРА, ДИНАР или ДИНАРА - ћирилицом) и година ковања, „1915”. Ова година ковања важи само за емисију ковану управо те године. Окружено је отвореним венцем од храстовог (десно) и лорововог (лево) лишћа, са краљевском круном на врху. Све заједно у „бисерном” кругу. Реверс је у односу на аверс постављен под 180°. Обод све три номинала је нареџкан.

Обе емисије овог новца пуштане су у оптицај по приспећу 1915. године, а повучене су из оптицаја 1931. године.

Привилегована народна банка Краљевине Србије припремила је 1916. године услове за штампање новчанице од 5 динара, разменљиве за сребро. Нацрт за новчаницу рађен је Француској, али непозната су имена цртача и гравера. Новчаница је штампана у у штампарији Банке Француске у периоду од 1916. до 1917. године (4.000.000 комада). Новчаница је штампана и касније, све до 1918. године. Носила различите датуме зависно од датума израде (од 1. септембра 1916. до 18. септембра 1918.). Новчаница је рађена у плавој боји (115x68 мм). На аверсу, са леве стране је лик Милоша Обилића у десном профилу, уоквирен. На десној страни је водотиск

са Милошевим ликом, такође уоквирен. Испод Милошевог лика и испод водотиска налази се по једна бројчана вредност новчанице „5”. У горњем делу оквира ћирилични натпис „БОГ ЧУВА СРБИЈУ”, испод тече текст: (контролни број) / ПРИВИЛЕГОВАНА НАРОДНА БАНКА / КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ / плаћа доносиоцу / ПЕТ ДИНАРА / у сребру / (датум) / Члан управе - Гувернер / Марко Стојановић - Ђорђе Вајферт. На дну оквира, између броја серије и редног броја - клаузула о фалсификату.

На наличју, са десне стране, у оквиру, нацртан је државни грб са краљевском круном, а са леве стране, такође у оквиру, налази се водотиск са ликом Милоша Обилића. Изнад њих, у оба угла, смештена је по једна уоквирена бројчана вредност новчанице „5”. У средини тече текст на француском језику:

BANQUE NATIONALE / PRIVILÉGIÉE / du / ROYAUME DE SERBIE / CINQ / DINARS. На дну, у раму - цифра „5” између; са леве стране насликано је различито воће, клипови кукуруза, цвеће, а са друге, сноп жита, коса, корпа са воћем, цвеће. Наличје је штампано тамнијом плавом бојом у односу на лице.

Новчаница је пуштена у промет 1919. године по повратку Народне банке из Марсеља у Београд (10.900.000 комада у номиналној вредности од 54.400.000 динара), повучена из оптицаја у периоду од 1932. до 18. јула 1935. године (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 236).

Народна банка донела је 1917. године одлуку о ковању нове серије никленог новца од 5, 10 и 20 пара. Пошто француска ковница новца није била у могућности да откује нове количине ове серије она је препоручила америчку компанију у Провиденсу, на Род Ајленду (И. Вучићевић, С. Новаковић, 1985, 96). Ова емисија новца имала је исте особине никленог новца Краљевине Србије из 1883, 1884, 1904. и 1912. године. Непознато је име гравера овог новца.

На аверсу, у средини поља је државни грб Краљевине Србије, у „бисерном кругу”. На реверсу, у средини поља је бројчана ознака вредности (5,10 или 20). Изнад је полукружни ћирилични натпис „КРАЉЕВИНА СРБИЈА 1917”, а испод броја је ћирилични назив новчане јединице „ПАРА”. Све заједно у „бисерном” кругу. Укупно је исковано по 5.000.000 комада од сваког апоена, у укупној номиналној вредности од свега 1.750.000 динара. Бродови који су преносили новац били су потошљени тако да је у земљу стигла врло мала количина овог новца. Из оптицаја је повучен 30. но-

2 ДИНАР, сребро, 1904.
кат. бр. 27

5 ПАРА, никл, 1912.
каш. бр. 29

вембра 1931. године.

Након оснивања Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца у оптицају су биле различите стране валуте. Да би се обезбедила њихова валидност, приступило се њиховој нострификацији. Прво је извршено жигосање аустро-угарских круна и бугарских ледова од децембра 1918. до јануара 1919. године. Али, пошто су се појавили фалсификати започето је „маркирање”, односно лепљење посебних маркица, од новембра 1919. до јануара 1920. године. Нострификоване су новчанице од 10, 20, 50, 100, 500 и 1000 круна/левова (жигосање и нумерисање), а од 1 и 2 круне/лева само жигосане. Ове новчанице су повучене из оптицаја током 1920. године.

Државно издање првог папирног новца од 1 и 1/2 динара, штампало је Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца 1919. године. Новчанице је у оптицај формално пустила Привилегована банка Краљевине Србије. Нова држава није имала званично своју новчану јединицу и државну банку. Новчаница од 1 динара штампана је у Паризу, у Француској банци, а новчаница од 1/2 динара у приватној штампарији у Загребу.

Новчаница од 1 динара из 1919. годин (93x66мм) рађена је с обе стране у црвенкастожутој боји. На левој страни лица, у округлом оквиру је лик Милоша Обилића у десном профилу. Изнад оквира, десно и лево је број „1”. На десној страни, при врху, пише (ћирилицом, латиницом и на словеначком): МИНИСТАРСТВО ФИНАНСИЈА КРАЉЕВСТВА / СРБА, ХРВАТА и СЛОВЕНАЦА / MINISTARSTVO FINANSIJA KRALJEVSTVA / SRBA, HRVATA i SLOVENACA / MINISTERSTVO FINANC KRALJEVSTVA / SRBOV, HRVATOV in SLOVENCEV. Испод текста је велика цифра, „1” између речи „ДИНАР” и „DINAR”. Све три јединице су тамнокрке боје. Испод цифре је: „МИНИСТАР ФИНАНСИЈА / ДР. М. Нинчић (рукописни потпис). На наличју новчанице, у правоугаоном раму, текст је на француском језику: MINISTEIRE DES FINANCES DU ROYAUME / DES SERBES, CROATES ET SLOVÉNES / 1 UN 1 / DINAR.

Новчаница од 1/2 динара (цртеж је 76x46 мм) рађена црвенкастом бојом на лицу, а на наличју жућкастом. На лицу новчанице, у горњој половини, у оба угла је по један округли оквир у коме је разломак „1/2”. Изнад разломка је у левом оквиру реч „ДИНАРА”, а у десном „DINARA”. У средини је исти текст као на претходној новчаници, а испод тога је датум: Београд, 1. фебруар 1919. У средини доњег дела новчанице је државни грб у зеленој боји. Испод цртежа, у левом углу, име аутора цртежа „М. Сl. Crnčić fec”, (Menti Clement Crn-

čić, сликар и графичар, 1865-1930). На наличју је текст на француском језику: DINARS / 1/2. Лево од текста је ситнији петоцифрени број у црвеној боји (број серије), а лево шестоцифрени крупнији број такође у црвеној боји (контролни број). Као и стилизовани монограм „СХС” - ћирилицом и латиницом.

Новчанице су пуштене у оптицај 26. новембра 1919. године. Непознат је тачан датум када су повучене.

Краљевство СХС, односно Народна банка, штампала је 1919. године серију динарско-крунских, односно крунско-динарских новчаница од 1/2, 1, 5, 20, 100 и 1000 динара односно 2, 4, 20, 40, 80, 400 и 4000 круна - однос динара и круне је 1:4. Новчанице од 1/2 и 20 динара штампане су у Загребу; од 1, 5, 100 и 1000 динара у Паризу, од 10 динара у Прагу, у Новом Саду 0,25 динара. Након израде ових новчаница доштампаван је износ у крунама у Управи фондова у Београду.

На новчаницама од 1 и 1/2 динара доштампавање износа у крунама извршен је с лица и с наличја обе новчанице црвеном бојом и то цифра „4”, односно „2” и назив новчане јединице „КРУНЕ”, „KRUNE” и „KRON”. Код новчанице од 1 динара поткрала се грешка тако да уместо „КРУНЕ” пише „КУРНЕ”, али то није умањило пуну вредност новчанице.

Новчаница од 5 динара/20 круна (100x64 мм) и с лица и с наличја је љубичасте боје. На лицу новчанице, лево, у округлом оквиру је лик Милоша Обилића у десном профилу. Оквир је у горњем делу између две цифре „5”, а испод је доштампано „КРУНА 20 KRUNA / КРОН” и број серије (слово латинице и број) црном бојом. У десној половини новчанице, горе, исти је текст као код претходних апоена, а испод је шестоцифрени контролни број у црној боји. Испод текста је реч „ДИНАРА / DINARA” између две цифре „5” и „МИНИСТАР ФИНАНСИЈА / и Др. М. Нинчић (рукописни потпис)”. На наличју, у оквиру, у средини је текст на француском: MINISTÈRE DES FINANCES DU ROYAUME / DES SERBES, CROATE ET SLOVÈNES / 5 - CINQ - 5 / DINARS. У позадини - Меркурова палица.

Новчаница од 10 динара/40 круна (142x73 мм) рађена је с лица у плавкастосивој боји, а с наличја - у плавој и ружичастој боји. У левој половини је ковач над наковњем, у десној половини - исти текст као и на претходним новчаницама. Разлика је само у томе што су дати место и датум издања „Београд, 1. фебруар 1919.”, у левој половини новчанице. И доштампан је износ у крунама. У оба горња угла - бројчана ознака вредности „10”, у средини оквира - државни грб између речи

10 ПАРА, никл, 1912.
кат. бр. 30

20 ПАРА, никл, 1912.
каш. бр. 31

„ДИНАРА” (лево) и „DINARA” (десно). У доњим угловима је државни грб. Испод цртежа, у левом углу, име аутора “М. Сl. Стчић Fec”.

На реверсу је текст на француском, у венцу од винове лозе и грожђа: „DINARS / 10”. Испод је доштампан износ у крунама. Текст је смештен између две цифре „10”. Испод цифара, лево, је број серије, а десно контролни број у црној боји.

Новчаница од 20 динара/80 круна (140x82 мм) с лица жућкаста, а наличје ружичасто. У средини су два сељака, један води волове, а други управља плугом. Изнад ове представе, на оквиру, исти је текст као на претходним новчаницама. Испод представе, на оквиру је „Београд, 1. фебруар 1919. - МИНИСТАР ФИНАНСИЈА / Др. М. Нинчић (рукописни потпис)”. У позадини оквира монограм „СХС” латиницом и ћирилицом. Доштампан је износ у крунама. У горњем и доњем углу, лево, у посебном четвртастом оквиру „20 / ДИНАРА”, а у супротним угловима исто али латиницом. На наличју новчанице, у првом плану, између два снопа жита-текст на француском језику „DINARS / 20” и доштампани износ у крунама. У подножју, лево је петоцифрени број серије, десно је шестоцифрени контролни број у црвеној боји. У другом плану је покошено поље.

Новчаница од 100 динара/400 круна (163x99 мм) - лице и наличје рађени у боји „труле вишње”. На лицу, у горњој половини новчанице исти је текст као код претходних апоена; испод је бројчана вредност „100” и контролни број (у црној боји) између, лево, „СТО / ДИНАРА”, и десно, исто то латиницом. Испод је водени жиг (античка женска глава) и при дну „МИНИСТАР ФИНАНСИЈА / (рукописни потпис)”. Доштампан је износ у крунама. Лево је постоље са корпом воћа на врху, испод је оквир и клаузула о фалсификовању ћирилицом. У подножју-два дечака. Дечак који седи на сноповима жита и држи један сноп и срп је симбол пољопривреде, а други, са виновом лозом и грожђем је симбол воћарства. Испод њих је број серије (слово и број) у црној боји. У десној половини је постоље са корпом у којој су техничка достигнућа; доле је оквир са клаузулом на француском језику. У подножју су симболи науке са лоровим венцем и глобусом и симбол индустрије. Испод је редни број у црној боји. На наличју новчанице у средини је текст на француском језику : *MINISTERE DES FINANCES / DU ROYAUME / DES SERBES, CROATES ET SLOÉVNES / CENT DINARS CENT* . Испод је водени жиг између две бројчане вредности новчанице, „100”. Доштампана је вредност у кру-

нама. У сва четири угла богатог оквира налазе се, у округлим рамовима, античке женске главе у десном, односно левом профилу.

Новчаница од 1000 динара /4000 круна (223x115 / 227x119 мм) и с лица и с наличја рађена је у љубичасто-плавкастој боји. На врху, испод рама- исти текст као код претходних новчаница, између две цифре „1000” на раму, десно и лево. Испод је „ХИЉАДА / ДИНАРА” између две цифре „1000”; испод леве цифре „MILJADA / DINARA”, а испод десне „TISOC / DINARA”. У левој половини новчанице представљена је пољопривреда (богиња изобиља, жетелац и девојка са воћем), а у десној половини- индустрија (богиња вештина, рудар, радник). У средини је водени жиг са ликом Милоша Обреновића. У подножју леве групе фигура је клазула о фалсификовању ћирилицом, а у супротном подножју на француском језику. Надомак сва четири угла постављени су унакрсно број серије (слово ћирилице и број) и редни број новчанице, све у црној боји, као и контролни број на врху водотиска.

На наличју, у средини је водени жиг, околу је венац и у њему богиње жетве, науке, пловидбе и индустрије. На врху је текст на француском језику, исти као на претходним новчаницама. Лево је женски лик у десном профилу, уоквирен, изнад њега цифра „1000”, а испод „MILLE / DINARS”. У десној половини је оквир са ликом бога Меркура, изнад је цифра „1000”, а испод је “MILLE / DINARS”. Доштампан је износ у крунама. Непознат је тачан датум пуштања ових новчаница у оптицај. Повучене су из оптицаја у периоду од фебруара 1921. до маја 1934. године (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 50).

НОВАЦ КРАЉА АЛЕКСАНДРА I КАРАЂОРЂЕВИЋА (1921-1934)

Први ковани новац Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца од 5, 10 и 25 пара откован је у фабрици „Metallwarenfabrik Arthur Krupp” из Бернсдорфа код Беча. По мишљењу других аутора, рађен је у Паризу (И. Вучићевић, С. Новаковић 1985, 99). Гравер аверса сва три апоена био је Joseph Prinz, а гравер реверса Adolf Hofmann.

На аверсу сва три апоена, у средини је државни грб у „бисерном” кругу. На реверсу, у средини поља је бројчана ознака вредности (5, 10 или 25). Са леве стране цифре је „ПА-

50 ПАРА, никл, 1912.
кат. бр. 32

1 ДИНАР, сребро, 1915.
каш. бр. 36

РА”, а са десне „РАРА”. Изнад цифре су два укрштена рога изобиља и Меркуров штап, а испод је године ковања „1920”. Све заједно у „бисерном” кругу. Реверс је у односу на аверс постављен под 0°. Обод код комада од 5 и 10 пара је гладак, а код 25 пара нарецкан. Непозната је тачна количина искованог новца. Отковано је 3.825.514 комада од 5 пара (тежина 2,65 гр, пречник 18,8 мм, гама-метал), 58.946.122 комада од 10 пара (тежина 1,15 г; пречник 20,85 мм, гама-метал) и 48.173.138 комада од 25 пара (тежина 5,70 г, пречник 25 мм, легура бакра и никла), (И. Вучићевић, С. Новаковић, 1985, 99). Пуштен је у оптицај постепено 1920. године, а повучен је у периоду од 26.јануара 1932. године до 1940. године.

Крајем 1920. године почела је израда новчаница од 10, 100 и 1000 динара сталног I издања. Новчанице је издала Народна банка Краљевине СХС.

Новчаница од 10 динара са датумом 1.новембар 1920. штампана је у Америчкој компанији за банкноте (American Bank-Note Company), из Њујорка. Новчаница је рађена у плавој боји. Величина цртежа на лицу је 142 x 81 мм, а цртежа на наличју 135 x 80 мм. На лицу новчанице, лево, у првом плану је наг човек који покреће точак (симбол напретка). Изнад точка су два женска лика, богиње радиности и науке, и Меркур (симбол трговине, банкарства). При врху новчанице, у средини, ћирилични текст: НАРОДНА БАНКА / Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца / плаћа доносиоцу у металној законској монети / Београд 1. новембар 1920. / Члан Управе - Гувернер / Марко Стојановић (потпис) - Ђорђе Вајферт (потпис). На десној страни, шара у којој је крупна цифра „10”. Преко средине цифре пише „ДЕСЕТ”, изнад цифре „ДИНАРА”, а испод цифре „ДЕСЕТ”. У сва четири угла, у оквиру шара број „10”. На оквиру, десно и лево, исписан је по једанаест пута број „10”. Ознака серије и шесто- или седмоцифрени број штампани су црвеном бојом у горњем десном и доњем левом углу. Испод цртежа, у средини је назив штампарије ситним словима: „American Bank Note Company”.

На наличју новчанице, у богато украшеном раму је цртеж четири планинска врха, односно прослављених српских ратишта: Кожуха, Ветерника, Доброг Поља и Кајмакчаланана. Текст у горњем делу новчанице: NARODNA BANKA / Kraljevine Srba, Hrvata i - Kraljevine Srbov, Hrvatov in / Slovenaca - Slovencev.

Преко доњег дела рама: плаћа donosiocu / DESET DINARA / u metalnoj zakonskoj moneti. Лево је цифра „10”, а десно - државни грб. Испод цртежа је назив штампарије. Нема име

аутора цртежа и гравера клишеа.

Пуштена је у оптицај 5. августа 1922. (50.000.000 комада), а повучена 23. јануара 1932. године.

Новчаница од 100 динара са датумом 30. новембар 1920. као стално I издање штампана је у виду три серије. Једина разлика између ова три типа исте новчанице су назив Народне банке, датум, водотиск и потписи. Новчаницу је штампала Banque de France у Паризу. Аутор цртежа и гравер клишеа радници су ове банке. Цртеж новчанице од 100 динара са датумом 30. новембар 1920, величине је 156x80 мм. Рађен је на хартији беле боје са водотиском. Лице новчанице штампано је у три боје, а преовлађује плавичаста. На лицу новчанице, на десној страни је фигура жене, у седећем положају, која се наслања на рам водотиска. Огрнута је плаштом са хермелином, на глави лаворов венац, у руци држи мач. У позадини Београд. Водотиск је са ликом кнеза Милоша Обреновића. Ћирилични текст на оквиру и испод, на десној половини новчанице: НАРОДНА БАНКА / Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца / плаћа доносиоцу / СТО ДИНАРА / у металној законској монети / Београд, 30. новембар 1920. / Члан Управе - Гувернер / Марко Стојановић (потпис) - Ђорђе Вајферт (потпис). У горњим угловима број „100”. У сва четири угла, унакрсно - број серије (слово ћирилице и број) и контролни број. При дну цртежа, десно, име је аутора цртежа „G. Fraipont Fec”, и лево-име гравера клишеа, „E. Deloche” (исто и на наличју). Наличје је рађено у мркој, плавој и ружичастој. Са десне стране, фигура сељака у стојећем ставу, ослања се на штит са представом државног грба. Лево је водотиск у раму. У средини су три једрењака на мору. Испод је уоквирена цифра „100”. Изнад је латинични текст: NARODNA BANKA / KRALJEVINE SRBA, HRVATA i SLOVENACA / KRALJEVINE SRBOV, HRVATOV in SLOVENCEV / Плаћа donosiocu / 100 DINARA / у металној законској монети. Новчаница од 100 динара са датумом 30. новембар 1920. сталног I издања, тип 1 пуштена је у оптицај 1. јануара 1925, а повучена у периоду од 1. до 10. јула 1941. године (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 76).

Новчаница од 1000 динара од 30. новембра 1920, сталног I издања, штампана је у две серије, без розете и са розетом. Штампана је у Паризу. Када су се појавили први фалсификати ове новчанице, доштампана је розета, највероватније у Заводу за израду новчаница Народне банке Краљевине Југославије у Београду, који је почео са радом 1929. године. На новчаници од 1000 динара (182x108 мм) цртежи су рађени у четири боје: плавој, црвеној, жутој и мркој. На лицу, са леве

50 ПАРА, сребро, 1915.
кат. бр. 35

10 ПАРА, цинк, 1920.
каш. бр. 49

стране је св. Ђорђе на коњу како копљем убија аждају. Са десне стране је водотиск са ликом Карађорђа. У средини, у позадини је манастир Грачаница на Косову. Изнад водотиска је државни грб. У горњем делу рама је ћирилични текст: НАРОДНА БАНКА / Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца / плаћа доносиоцу / (слиеди текст унутар оквира) ХИЉАДУ ДИНАРА / у металној законској монети / Београд, 30 новембра 1920. / Члан Управе - Гувернер / Марко Стојановић (потпис) - Ђорђе Вајферт (потпис). Изнад клаузуле о фалсификату је број „1000” у оквиру. У горњем десном и доњем левом углу рама је слово ћирилице и број, а у горњем левом и доњем десном углу - само број. Контролни број је изнад речи „ХИЉАДУ ДИНАРА”. При дну оквира, лево је име цртача - „G. Fraipont fec”, а десно - име гравера клишеа, „Deloche-sc”.

На наличју, лево је водотиск, изнад је цртеж Сарајева, десно је цртеж Загреба, а иза цртеж Љубљане. У средини је орач са плугом и воловима. Испод је цртеж Београда. Десно и лево на раму је цифра „1000”. Латинични текст је у горњем делу новчанице: NARODNA BANKA / KRALJEVINE SRBA, HRVATA i SLOVENACA / KRALJEVINE SRBOV, HRVATOV in SLOVENCEV / plaća donosiocu / 1000 DINARA / u metalnoj zakonskoj moneti. При дну цртежа, лево, име је аутора цртежа - „G. Fraipont fec”.

Код типа 2 ове новчанице доштампана је кружна розета пречника 75 мм на лицу новчанице, продужена је горе и доле траком широком 35 мм. Розета се састоји од пет концентричних кругова. У средишњем кругу је лик Карађорђа. У другом кружном пољу, пречника 34 мм, стоји ћирилични текст „НАРОДНА БАНКА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ”. Горњи део траке је у жутој боји, горњи део розете у зеленој, средњи део розете у плавој, доњи део розете у љубичастој и доњи део траке у црвеној боји. Боје иду водоравно, преливајући се једна у другу (Ј. Хаџи -Пешић, 1995, 80). Новчаница од 1000 динара тип 1 пуштена је у оптицај 11.априла 1923. године, а повучена од 21.децембра 1931. године до фебруара 1932. године, када је замењена типом 2. Новчаница са розетом повучена је у периоду од 4. маја 1933. до 4. маја 1936. године.

Недостатак ситног новца и замена ситних крунских новчаница довела је до штампања најситније папирне новчанице од 25 пара, односно 1/4 динара (92x62 мм). Штампана је у Загребу и Новом Саду. Цртеж је дело сликара Миленка Ђурића (1894-1945). Лице новчанице прекривено је орнаментом у зеленкастосивој боји. У средини је правоугаоник (79x51мм)

са представом манастира Грачанице, између цртежа две де-чије главе. У угловима су уоквирене ознаке вредности, у ле-вом - „25 / ПАРА”, и десно - „25 / PARA”. У доњем левом „1/4 / ДИНАРА”, и десно - „1/4 / DINARA”. Текст у горњој поло-вини (ћирилицом, латиницом и на словеначком): МИНИ-СТАРСТВО ФИНАНСИЈА / КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВА-ТА и СЛОВЕНАЦА / MINISTARSTVO FINANSIJA / KRA- LJEVINE SRBA, HRVATA i SLOVENACA / MINISTARSTVO FINANC / KRALJEVINE SRBOV, HRVATOV in SLOVENCEV, а испод Грачанице: У БЕОГРАДУ 21 МАРТА 1921. / МИНИ- СТАР ФИНАНСИЈА / Др. Коста Кумануди (потпис).

На наличју, цртеж је мрке боје (80x51 мм). Лево је цр-теж острва са црквом на Бледском језеру, а десно цртеж споменика бана Јелачића у Загребу. Десно и лево, у овал-ним оквирима је разломак „1/4”. Изнад цртежа је „ДИНА- РА”, а испод - „DINARA”. Испод цртежа, латиницом - „Grave- rag M. D. Giuric”.

Новчаница је пуштена у оптицај 14. јуна 1921. (199.127.376 комада). Непознат је тачан датум када се почело са повлачењем новчанице из оптицаја, али вероватно да је за-вршено до 30. септембра 1927. (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 88-89).

Ковани новац државног издања из 1925. године рађен је од легуре никла и бакра, и то: 50 пара (тежина 2,5 г, пречник 18 мм), 1 динар (5 г, 23 мм) и 2 динара (10 г, 27 мм). Ова сери-ја одступа од Латинске конвенције, јер је рађена од неплеменитих метала (као и серија из 1921.). Новац је кован у Пари-зу (Француско друштво за ковање новца) и Бриселу (Белгиј-ска краљевска ковница). Гравер је био А. РАТЕУ.

На аверсу сва три апоена је лик Александра I Карађор-ђевића у левом профилу. Окружен ћириличним натписом „АЛЕКСАНДАР I КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНА-ЦА”. Испод лика је име гравера: А. РАТЕУ - латиницом. Све заједно у „бисерном” кругу.

На реверсу сва три апоена у срединини поља је бројча-на ознака вредности (50, 1 или 2), испод је назив новчане једи-нице („ПАРА”, „ДИНАР” или „ДИНАРА” - ћирилицом) и го-дина ковања „1925”. Окружено отвореним венцем од ловоро-вог (лево) и хрстовог (десно) лишћа, гранчице су при дну спојене траком, а на врху је краљевска круна. Код новца ко-ваног у Француској, у подножју венца са леве стране је знак у виду муње. Све заједно у „бисерном” кругу. Реверс је у односу на аверс постављен под 180°. Обод је код сва три апоена нареџ-кан.

Тачан број искованог новца не могуће је утврдити јер за-

25 ПАРА, никл и бакар, 1920.
каџ. бр. 50

50 ПАРА, никл и бакар, 1925.
каш. бр. 51

виси од извора података. Новац је периодично пуштан у оптицај од 5. септембра 1925. Њиме је замењен државни папирни новац од 1, 1/2 и 1/4 динара. Сукцесивно је повучен из оптицаја од 31. јула 1937. до 1940. године (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 96-97).

Златник од 20 динара из 1925. године кован је у Паризу 1927. (1.000.000 комада). Гравер је био А. ПАТЕУ. Златник је тежине 6,45161 грама, финоће злата 900/1000, пречника - 21 мм.

На аверсу је лик краља Александра I Карађорђевића, у левом профилу, окружен ћириличним натписом „АЛЕКСАНДАР I КРАЉ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА”. Испод лика је име гравера „А. Pateu” (латиницом) и звездица, као његов знак. Све заједно у „бисерном” кругу.

На реверсу, у средини поља је бројчана ознака вредности „20”, испод је назив новчане јединице - „DINARA” и година - „1925” (уместо 1924. како је било предвиђено). Година издања је између рога изобиља (знак ковнице) и бакље (знак гравера). Окружено отвореним венцем од лоровог лишћа (лево) и храстовог лишћа (десно), гранчице су при дну спојене траком, а на врху је краљевска круна. Све заједно у „бисерном” кругу. Реверс је у односу на аверс постављен под 180°. Обод је нарецкан. Златник је пуштен у оптицај 1927. године, а повучен 28. јуна 1931. године.

Новчаница Народне банке Краљевине СХС од 10 динара са датумом 26. маја 1926, сталног II издања, тип 1 штампана је у Паризу. Постоје два типа ове новчанице. Штампана је на белој хартији са водотиском са цртежима у црвеној, жутој и плавој боји. величина цртежа са обе стране је 115 x 68 мм. На лицу са леве стране је уоквирен водотиск, испод у правоугаонику је клаузула о фалсификату. Десно је глава жене са лоровим венцем. У средини је ћирилични текст: НАРОДНА БАНКА / КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА / плаћа доносиоцу / (контролни број) / ДЕСЕТ ДИНАРА / у металној законској монети / члан управе - Гувернер /Д.К. Протић (потпис) - Ђорђе Вајферт (потпис) / БЕОГРАД / 26. МАЈ / 1926. Десно од датума је цифра „10”, у плавој боји, уоквирена. Испод клаузуле о фалсификату је троцифре број (редни број), а број серије (слово ћирилице и број) испод главе жене, у црној боји. При дну цртежа са леве стране је име аутора „Clement Serveau Fec” и име гравера десно „E. Deloche Sculp”.

На наличју десно је водотиск, а испод у округлом оквиру је број „10”. Лево је државни грб, а испод је број „10” у округлом оквиру. У централно делу, у позадини је цртеж

манастира Грачанице. У средини је исти текст као и на лицу новчанице, али писан латиницом (и на словеначком језику). Испод цртежа су име аутора и гравера. Новчаница од 10 динара у оптицају је од 25. јула 1928. године. Оба типа ове новчанице повучена су у периоду од 4. јануара 1933. до 4. маја 1936.

Народна банка Краљевине Југославије издала је 1930. године новчанице од 10 динара (стално II издање, тип 2) и 100 динара (стално I издање, типови 2 и 3) са 1929. годином. Штампане су у Заводу за израду новчаница Народне банке Краљевине Југославије у Београду 1930. године.

Новчаница од 10 динара са датумом 1. децембар 1929. представља тип 2 исте новчанице из 1926. године. Разлика је у томе што је овај тип штампан у Београду, у емитенту, датуму и потписима функционера. Тираж је непознат. Пуштена је у оптицај 1931. године, а повучена у периоду од 4. јануара 1933. до 4. маја 1936.

Новчаницу од 100 динара са датумом 1. децембар 1929. карактеришу три типа, а разликују се по: датуму издања, емитенту и потписима функционера. Новчаница типа 2 пуштена је у оптицај 21. јануара 1931, а тип 3 пуштен је 1. новембра 1937. године. Повучене су од 1. до 10. јула 1941. године.

Новчаница народне банке Краљевине Југославије од 1000 динара са датумом 1. децембар 1931. сталног II издања. Цртеж ове новчанице израдио је сликар Паја Јовановић (1859-1957). Гравер је био Е. Deloche. Израда клишеа поверена је Banque de France. Хартија са водотиском наручена је из Енглеске. Штампана је у Заводу за израду новчаница у Београду. Величина хартије је 195 x 121 мм, а цртежа - 181 x 112 мм. Обе стране новчанице штампане су у различитим бојама. На лицу новчанице, на левој страни - лик краљице Марије Карађорђевић. На десној страни - орао у лету, а у позадини шума. У средини, у горњем делу, у оквиру, налази се водотиск (пречник 35 мм) са ликом краља Александра I Карађорђевића у левом профилу. Испод је ћирилични текст: НАРОДНА БАНКА / КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ / плаћа доносиоцу / ХИЉАДУ ДИНАРА / Београд, 1 децембар 1931. / Члан управе - Гувернер / Чингрија (потпис) - И. Бајлони (потпис). У горњем десном и доњем левом - „1000”. Унакрсно су постављени број серије и број новчанице. Контролни број је испод клаузуле о кажњивости фалсификата. У доњем делу рама, лево је име аутора цртежа на француском језику „P. Yovanovitch fec”, а десно, име гравера - „E. Deloche sc”.

На наличју, лево и десно су две фигуре жена, лева др-

1 ДИНАР, никл и бакар, 1925.
кат. бр. 52

10 ДИНАРА, сребро, 1931.
каш. бр. 57

жи срп и сноп жита, а десна мач и штит са државним грбом. У средини је исти текст као на лицу новчанице, исписан латиницом. Испод, у посебном оквиру, налази се текст клаузуле о фалсификату. У доњем углу лево и горњем десно је бројчана вредност новчанице - „1000”. Испод цртежа су имена аутора и гравера. Пуштена је у оптицај 1. јануара 1933, а повучена у периоду од 4. до 11. јуна 1941. године.

Први сребрни новац Краљевине Југославије кован је 1931. године. Апоен од 10 динара (тежина 7 грама, пречник 25 мм) искован је делом у Краљевској ковници у Лондону (16.000.000 комада), делом у Париској ковници (4.000.000 комада); новац од 20 динара (14 грама, 31 мм) искован је у целини у Београду у „Ковници А.Д.” (12.500.000 комада). Серија је кована од легуре сребра (50 %), бакра (40 %), никла (5%) и цинка (5%). Гравер је био Percy Metcalf (И. Вучићевић, С. Новаковић, 1985, 99).

На аверсу оба комада, у средини поља, налази се лик краља Александра I Карађорђевића у левом профилу, околу је натпис „ALEKSANDAR I KRALJ JUGOSLAVIJE” - латиницом. Испод лика је назив ковнице: „KOVNICA A.D.” - латиницом.

Све заједно у „бисерном” кругу.

На наличју, у средини је државни грб, испод је бројчана ознака вредности (10 или 20) и назив новчане јединице (DINARA). Лево од грба је „19”, а десно „31”, односно година ковања „1931”. Знак главног гравера париске ковнице од 1931. до 1958. (Lucien Vazog), крило птице налази се на десној страни наличја (И. Вучићевић, С. Новаковић, 1985, 99). Све заједно у „бисерном” кругу.

Реверс је у односу на аверс под 180°. Обод је код оба комада нарецкан.

У оптицају су од 18. јула 1932, а повучени у периоду од 16. августа 1939. до 31. августа 1940. (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 129).

Сребрни новац државног издања од 50 динара из 1932. године кован је делом (5.500.000 ком.) у Краљевској ковници новца у Лондону, а другим делом у Београду у „Ковници новца А.Д.”. Гравер лица је био Richard Placht, а реверса - Joseph Prinz (И. Вучићевић, С. Новаковић 1985, 100). Апоен од 50 динара (23 грама, 36 мм) рађен је од легуре сребра 750/1000 и бакра 250/1000.

На аверсу, у средини лик краља у левом профилу, а околу ћирилични натпис „АЛЕКСАНДАР I КРАЉ ЈУГОСЛАВИЈЕ”. Испод лика назив ковнице „КОВНИЦА А.Д.”

(само код примерака рађених у Београду). Све заједно у „бисерном” кругу. На реверсу у средини је државни грб. Испод је бројчана ознака вредности и назив новчане јединице „50 ДИНАРА”- ћирилицом. Лево од грба „19”, а десно „32”, односно година ковања „1932”. Све заједно у „бисерном” кругу. Обод је гладак односно са утиснутим натписом „БОГ ЧУВА ЈУГОСЛАВИЈУ”. Постоје два типа кованице: код првог типа ободни натпис се чита са лица, а код другог типа са наличја новца. Реверс је у односу на аверс под 180°. Пуштање у оптицај почело је 23. јануара 1933. године, а повучено је у периоду од 16.августа до 16.фебруара 1940. године.

НОВАЦ КРАЉА ПЕТРА II КАРАЂОРЂЕВИЋА (1934-1945)

Народна банка Краљевине Југославије издала је новчаницу од 500 динара са датумом 6.септембар 1935, сталног I издања.

Штампана је у Заводу за израду новчаница Краљевине Југославије у Београду. Цртеж за новчаницу је дело сликара Омера Мујацића. Величина хартије је 183 x 114 мм, а цртежа 169 x 100 мм. Цртежи су изведени у четири боје: плавој, жутој, црвеној и зеленој.

На лицу новчанице, на левој страни је лик краља Петра II Карађорђевића у полудесном профилу. На десној страни је уоквирени водотиск са ликом краља Александра I у левом профилу. У средини је двоглави бели орао са краљевском круном, а на грудима штит на коме је државни грб. Изнад и испод представе орла тече ћирилични текст: НАРОДНА БАНКА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ / плаћа доносиоцу / ДИНАРА 500 ДИНАРА / Београд, 6. септембар 1935 / Члан управе - Гувернер / Др. Јов. Ловчевић (потпис) - Др. М. Радосављевић (потпис) / (контролни број). На оквиру, иза орла, налази се натпис ћирилицом: ПЕТ СТОТИНА ДИНАРА. У подножју цртежа, у посебном оквиру, клаузула о фалсификату ћирилицом. У горњем десном и доњем левом углу је бројчана вредност новчанице - „500”. У сва четири угла унакрсно, постављени су број серије (слово ћирилице и број) и број новчанице (само број). Испод цртежа, лево је име аутора - цртежа „О. Мујацић фес”, а десно гравера - „Вељко А. Кун sc”.

На наличју новчанице, у средини је лик жене жетелице која седи на сноповима жита, један сноп држи у крилу, у де-

50 ПАРА, бакар, 1938.
кат. бр. 66

1 ДИНАР, бакар, 1938.
каџ. бр. 67

сној руци има срп. Десно и лево од ње - по пет жена жетелица. У позадини - пожњевено поље са сноповима жита и стоговима сена. Лево је уоквирени водотиск са ликом краља Александра I. Текст на наличју исти је као на лицу, само писан латиницом. Ознака номиналне вредности налази се изнад и испод цртежа. Испод цртежа латиницом су писана имена аутора и гравера. У оптицају је од 1. јануара 1937. Повучена је од 1. до 10. јануара 1941. године (Ј. Хаџи-Пешић, 1995, 140).

Последња серија кованог новца у Краљевини Југославији кована је у периоду од 1938. до 1941. године. Искован је у „Ковници А.Д.“, у Београду. Гравер је био вајар Франо Менгело Динчић. Овом серијом обележено је ступање на престо краља Петра II Карађорђевића. Апоен од 25 пара (тежина 2,5 грама, пречник 20 мм) кован је од легуре бакра (98%) и алуминијума (2%) са рупом у средини. Примерци од 50 пара (2 грама, 18 мм), 1 динара (35 грама, 21 мм) и 2 динара (5 грама; 24,5 мм) ковани су од легуре бакра (91%) и алуминијума (2%); апоен од 10 динара (5 грама, 23 мм) кован је од никла; од легуре сребра (75%) и остало (25%) апоени од 20 динара (9 грама, 27 мм) и 50 динара (15 грама, 31 мм).

Новац од 25 пара у центру има отвор пречника 4 мм. На аверсу, изнад отвора је краљевска круна, а око отвора венац, око кога је ћирилични натпис „КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА“. На реверсу, изнад отвора је бројчана ознака вредности „25“, а испод отвора је реч „PARA“ - латиницом и година ковања „1938“. Реверс је у односу на аверс под 180°. Обод је гладак.

Новац од 50 пара, 1 и 2 динара, на аверсу, у средини је краљевска круна, око које је ћирилични натпис „КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА“. Постоје две врсте новца од 2 динара: са малом и са великом круном. Све заједно у „бисерном“ кругу. На реверсу је бројчана ознака вредности новца (50, 1 или 2), а испод је ознака новчане јединице латиницом (PARA, DINAR или DINARA) и година ковања „1938“. Реверс је у односу на аверс под 180°. Обод је код сва три апоена гладак.

На аверсу новца од 10 динара, у средини је лик краља Петра I у десној профилу. Испод лика је име гравера - Ф. Динчић (ћирилицом). Око лика је ћирилични натпис „КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА“.

На реверсу, у средини је бројчана ознака вредности „10“; испод је назив новчане јединице „DINARA“ и година „1938“. Налазе се у отвореном венцу од лаворовог (лево) и

храстовог (десно) лишћа, гранчице су при дну везане траком, а на врху је краљевска круна. Реверс је у односу на аверс под 180°. Обод је нарецкан.

На аверсу новца од 20 и 50 динара, у средини поља је лик краља Петра II Карађорђевића (у левом профилу код 20 динара, а у десном профилу код 50 динара) окружен натписом „ПЕТАР II КРАЉ ЈУГОСЛАВИЈЕ” (код 20 динара латиницом, а код 50 динара ћирилицом). Испод лика је име гравера - „Ф.Динчић” (латиницом / ћирилицом).

На реверсу, у средини је двоглави орао са државним грбом на грудима. Лево од орла је „19”, а десно „38”, односно година 1938. Испод грба је бројчана ознака вредности и новчана једница (20 DINARA односно 50 ДИНАРА). Реверс је у односу на аверс под 180°. Обод је код оба апоена гладак са утиснутим натписом ”БОГ ЧУВА ЈУГОСЛАВИЈУ” (латиницом / ћирилицом). Постоје по два типа сваког од ова два апоена: код типа један ободни натпис се могао читати са лица, а код типа два са наличја новца.

Ова серија пуштана је у промет периодично од 1939. до 1940, а повучена је из оптицаја током 1942. године.

Серија новчаница коју је израдила Народна банка Краљевине Југославије и то од:

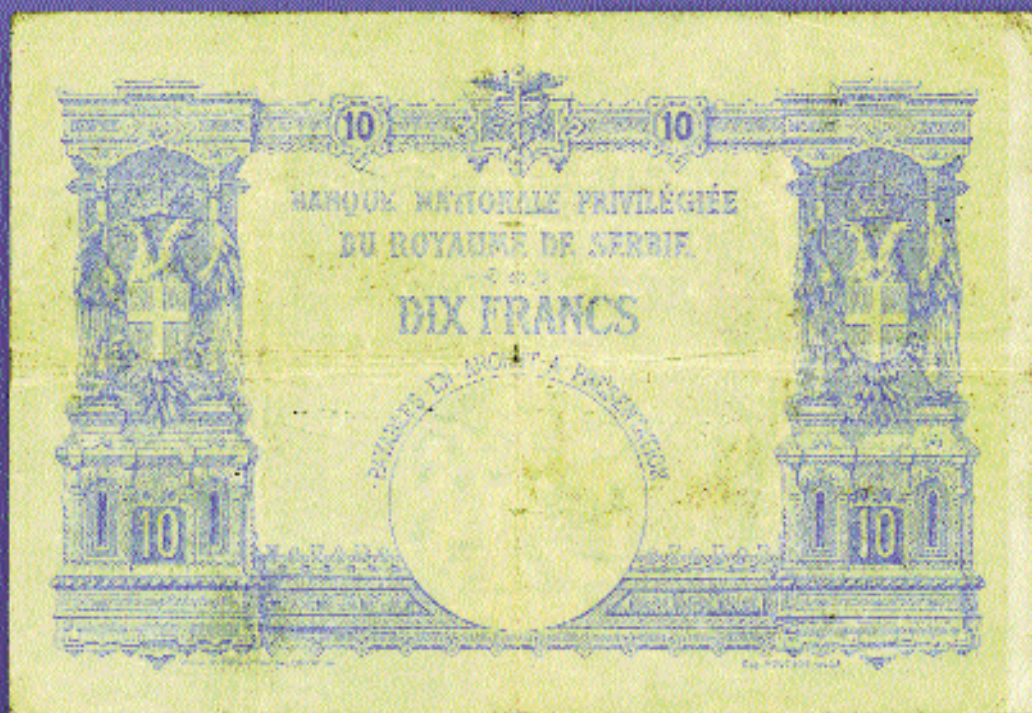
50 динара, са датумом	1. децембар	1931,
100 динара, са датумом	15. јули	1934,
1000 динара, са датумом	6. септембар	1935,
20 динара, са датумом	6. септембар	1936,
10000 динара, са датумом	6. септембар	1936.и
и 10 динара, са датумом	6. септембар	1939.

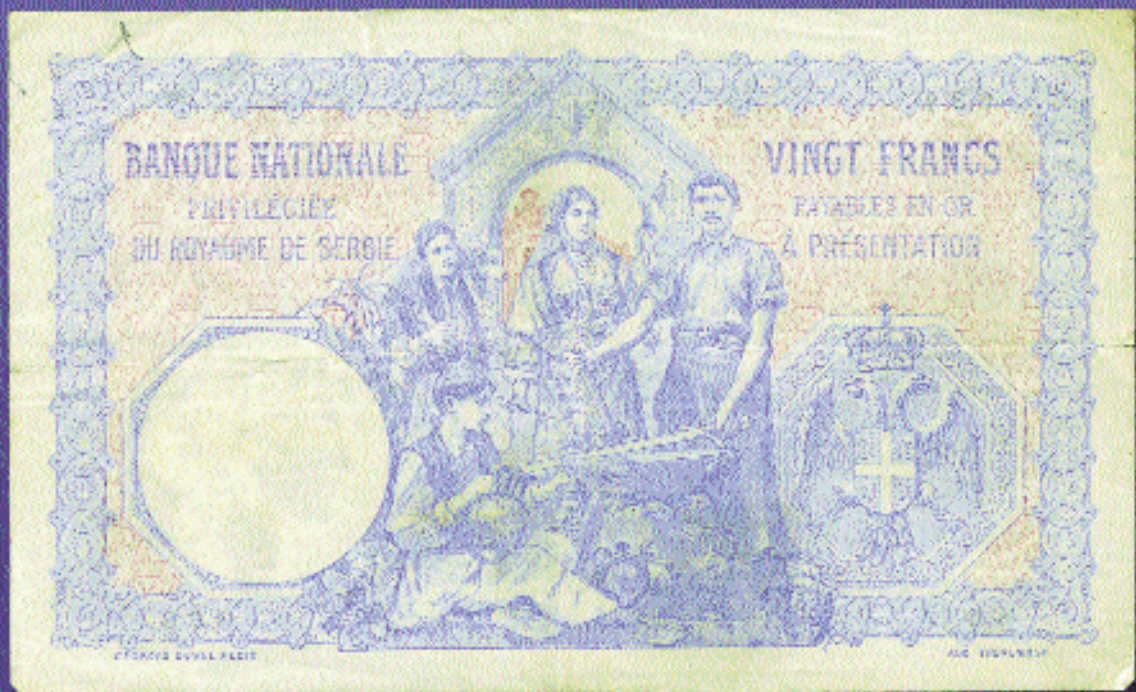
не спадају у новац јер никада није званично објављено њихово пуштање у оптицај.

50 ДИНАРА, сребро, 1938.
каџ. бр. 71

10 ДИНАРА, папир, 14. 01. 1887.
каџ. бр. 19

БИБЛИОГРАФИЈА

20 ДИНАРА, папир, 05. 11. 1905.
каџ. бр. 42

5 ДИНАРА, папир, 05. 07. 1917.
каџ. бр. 43

10 ДИНАРА, папир, 01. 11. 1920.
каџ. бр. 55

1000 ДИНАРА, папир, 01. 12. 1931.
каџ. бр. 64

500 ДИНАРА, папир, 06. 09. 1935.
каџ. бр. 72

Broz, K. P., 1963 „Kovani novac Knjaževine i Kraljevine Srbije od god. 1868-1918 sa dodatkom okupirane Srbije od 1941-1944”, *Numizmatičke vijesti*, br. 20, Zagreb, 20-50.

Вучићевић, И., Новаковић С 1985 „Ковања и кованице нашег новца 1868-1938”, *Нумизматичар*, бр. 8, Београд, 91-101

Gajger, V., 1984 „Naši likovni umetnici, autori jugoslaven-skih novčanica međunarodnog razdoblja (1918-1941)”, *Numizmatičke vijesti*, br. 38, Zagreb, 91-99.

Хаџи-Пешић Ј., 1995 Новац Србије 1868-1918, Београд
Хаџи-Пешић Ј., 1995 Новац Краљевине Југославије 1918-1941, Београд.

КАТАЛОГ

НОВАЦ МИХАИЛА ОБРЕНОВИЋА

1. 1 пара 1868, бакар, Н-2008
2. 5 пара 1868, бакар, Н-2009
3. 10 пара 1868, бакар, Н-2010

НОВАЦ МИЛАНА ОБРЕНОВИЋА

4. 50 пара 1875, сребро, Н-2800
5. 1 динар 1875, сребро, Н-2016
6. 5 пара 1879, бакар, Н-512
7. 10 пара 1879, бакар, Н-2012
8. 50 пара 1879, сребро, Н-2031
9. 1 динар 1879, сребро, Н-2019
10. 2 динара 1879, сребро, Н-2456
11. 5 динара 1879, сребро, Н-2456
12. 20 динара 1882, злато, Н-2253
13. 5 пара 1883, никл, Н-2015
14. 10 пара 1883, никл, Н-522
15. 20 пара 1883, никл, Н-544
16. 5 пара 1884, никл, Н-548
17. 10 пара 1884, никл, Н-2377
18. 20 пара 1884, никл, Н-2014
19. 10 динара 14.01.1887, папир, Н-2821
20. 10 динара 2.02.1893, папир, Н-2496

НОВАЦ АЛЕКСАНДРА ОБРЕНОВИЋА

21. 1 динар 1897, сребро, Н-334
22. 2 динара 1897, сребро, Н-2090

НОВАЦ ПЕТРА КАРАЂОРЂЕВИЋА

23. 2 паре 1904, бронза, Н-254
24. 5 пара 1904, бронза, Н-624
25. 50 пара 1904, сребро, Н-2094
26. 1 динар 1904, сребро, Н-339
27. 2 динара 1904, сребро, Н-2022,
28. 5 динара 1904, сребро, Н-2023
29. 5 пара 1912, никл, Н-629
30. 10 пара 1912, никл, Н-656
31. 20 пара 1912, никл, Н-357
32. 50 пара 1912, сребро, Н-2024
33. 1 динар 1912, сребро, Н-493
34. 2 динара 1912, сребро, Н-2099
35. 50 пара 1915, сребро, Н-465
36. 1 динар 1915, сребро, Н-2458
37. 2 динара 1915, сребро, Н-2028
38. 50 пара 1915, сребро, Н-464
39. 1 динар 1915, сребро, Н-480
40. 10 пара 1917, никл, Н-2032
41. 20 пара 1917, никл, Н-2033
42. 20 динара 5.01.1905, папир, Н-2822

43. 5 динара 5.07.1917, папир, Н-1829
44. 0,50 динара 1919, папир, Н-1839
45. 1 динар 1919, папир, Н-2812
46. 5 динара/20 круна 1919, папир, Н-1797
47. 20 динар/80 круна 1919, папир, Н-1707

НОВАЦ АЛЕКСАНДРА КАРАЂОРЂЕВИЋА

48. 5 пара 1920, цинк, Н-2810
49. 10 пара 1920, цинк, Н-2053
50. 25 пара 1920, никл и бакар, Н-2055
51. 50 пара 1925, никл и бакар, Н-382
52. 1 динар 1925, никл и бакар, Н-228
53. 2 динара 1925, никл и бакар, Н-2037
54. 25 пара 1921, папир, Н-1805
55. 10 динара 1.11.1920, папир, Н-1841
56. 10 динара 26.05.1926, папир, Н-1842
57. 10 динара 1931, сребро, Н-1931
58. 20 динара 1932, сребро, Н-1932
59. 50 динара 1932, сребро, Н-2041
60. 10 динара 1.12.1929, папир, Н-1844
61. 50 динара 1.12.1931, папир, Н-1764
62. 100 динара 1.12.1929, папир, Н-2477
63. 100 динара 15.07.1934, папир, Н-1826
64. 1000 динара 1.12.1931, папир, Н-2541

НОВАЦ ПЕТРА КАРАЂОРЂЕВИЋА

65. 25 пара 1938, бакар, Н-270
66. 50 пара 1938, бакар, Н-271
67. 1 динар 1938, бакар, Н-272
68. 2 динара 1938, бакар, Н-273
69. 10 динара 1938, никл, Н-173
70. 20 динара 1938, сребро, Н-275
71. 50 динара 1938, сребро, Н-386
72. 500 динара 6.09.1935, папир, Н-2456
73. 20 динара 6.09.1936, папир, Н-1794
74. 10 динара 22.09.1939, папир, Н-1830

НОВАЦ НИКОЛЕ ПЕТРОВИЋА

75. 10 пара 1906., никл, Н-2056
76. 20 пара 1906, никл, Н-2057
77. 20 пара 1908, бронза, Н-2058
78. 1 перпер 1909, сребро, Н-2059
79. 2 перпера 1910, сребро, Н-2061
80. 5 перпера 1912, сребро, Н-2062
81. 2 паре 1913, бронза, Н-2063
82. 20 пара 1913, никл, Н-694
83. 1 пара 1914, бронза, Н-2064
84. 10 пара 1914, никл, Н-696
85. 20 пара 1914, никл, Н-706
86. 1 перпер 1914, сребро, Н-2700
87. 1 перпер 25.07.1914, папир, Н-2497
88. 2 перпера 25.07.1914, папир, Н-2814
89. 10 перпера 1.06.1917, папир, Н-2500